

Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto nuomonė dėl dokumento „Populizmas ir pagrindinės teisės. Priemiesčiai ir kaimo vietovės“

(nuomonė savo iniciatyva)

(2020/C 97/07)

Pranešėja **Karolina DRESZER-SMALEC**

Bendrapranešėjis **Jukka AHTELA**

Plenarinės asamblėjos sprendimas	2019 2 20
Teisinis pagrindas	Darbo tvarkos taisyklių 32 straipsnio 2 dalis
	Nuomonė savo iniciatyva
Atsakingas skyrius	Žemės ūkio, kaimo plėtros ir aplinkos skyrius
Priimta skyriuje	2019 11 27
Priimta plenarinėje sesijoje	2019 12 11
Plenarinė sesija Nr.	548
Balsavimo rezultatai	145/3/6
(už / prieš / susilaikė)	

1. Išvados ir rekomendacijos

1.1. Per 2019 m. Europos rinkimus populistinės partijos pasiekė gerų rezultatų. Dėl populizmo mažėja politinių institucijų stabilumas, toliau skaidomos ir poliarizuojausi bendruomenės ir sukuriama aplinka, kurioje įmonėms tampa vis rizikingiau priimti investicinius sprendimus.

1.2. Populistinių judėjimų ir partijų sėkmę lemia įvairios priežastys. Kalbant apskritai, populizmą skatina globalizacijos procesai, darantys poveikį visų tipų išsivysčiusioms šalims. Kalbant konkrečiau, populizmo priežastys susijusios tiek su kultūros, tiek su tapatybės veiksniais, taip pat su socialiniais ir ekonominiais pokyčiais. Galiausiai, populizmo grėsmė yra ypač didelė „nesvarbiose vietose“⁽¹⁾, nepaisant to, ar jos yra periferijoje, ar pačiame Europos Sąjungos centre.

1.3. Reikia aiškiai skirti baimes, nerimą ir pyktį, kurie pastūmėja žmones į populistinių partijų glėbį, ir tuos politinius veikėjus, kurie sąmoningai stengiasi pasinaudoti šiomis baimėmis, kad gautų politinės naudos. Į piliečių nepasitenkinimą, kuris dažnai yra logiškai pagrįstas, reikia žiūrėti rimtai. Kitaip yra populistų vadovų retorikos, kuria jie siekia pasinaudoti piliečių nepasitenkinimu, atveju.

1.4. Geografiniu požiūriu nepasitenkinimas apima visoje ES esančias kontinentines *Šiaurės ir Pietų* bei *Rytų ir Vakarų* takoskyras ir kiekvienoje valstybėje narėje esančią nacionalinę *centro ir periferijos* takoskyrą. Priklausomai nuo geografinės vietos, nepasitenkinimo priežastis lemia skirtingos problemos. Norint užtikrinti, kad kovos su populizmu strategijos būtų sėkmingos, į šias problemas reikia atsižvelgti. EESRK mano, kad kovojant su pagrindinėmis populizmo priežastimis labai svarbu kurti vietos valdžios institucijų, pilietinės visuomenės organizacijų, socialinių partnerių ir kitų subjektų, pvz., vietos lygmens lyderių ir visuomeninių judėjimų, aljansus.

1.5. Kuo mažiau naudos gyventojai gauna iš savo šalies augimo polių, tuo labiau jie linkę neigiamai vertinti valdanti elitą, partijų sistemą ir gyvenimo būdą postmoderniame pasaulyje. Prie šių grupių dažnai priskiriami pilietinės visuomenės aktyvistai, todėl neigiamas požiūris į juos dar labiau sustiprėja.

⁽¹⁾ Andrés Rodríguez-Pose, *The revenge of places that don't matter (and what to do about it)*, p. 32 (LSE Research online): http://eprints.lse.ac.uk/85888/1/Rodriguez-Pose_Revenge%20of%20Places.pdf.

1.6. Pilietinei visuomenei padėtis tampa ypač sudėtinga ten, kur populistai įgyja valdžią ir geba daryti didelę įtaką Vyriausybės darbotvarkėms, kryptami į autoritarizmą. Daugybei pilietinės visuomenės organizacijų (PVO) grėsmę kelia ne tik mažėjanti erdvė veiklai vykdyti, bet ir asmeniniai grasinimai bei persekiojimas.

1.7. EESRK mano, kad reikėtų stiprinti piliečių švietimą demokratijos, pagrindinių teisių ir teisinės valstybės principų klausimais, siekiant šias problemas spręsti. Komitetas pabrėžia nuomonėje „Tolesnis teisinės valstybės principo stiprinimas Sąjungoje“⁽²⁾ pateiktą rekomendaciją valstybėms narėms šiuos klausimus įtraukti į mokyklų ir aukštojo mokslo įstaigų mokymo programas, o Europos Komisijai – pateikti pasiūlymą dėl plataus užmojo komunikacijos, švietimo ir visuomenės informavimo strategijos dėl pagrindinių teisių, teisinės valstybės principų, demokratijos ir nepriklausomos žiniasklaidos vaidmens.

1.8. Atsižvelgdamas į tai, kad gyventojai trokšta plataus užmojo ir veiksmingų politinių vizijų, EESRK yra įsitikinęs, kad Europos Sąjunga turėtų pasiūlyti naratyvus apie pageidaujamą ateitį ir atgaivinti tokius pagrindinius principus kaip partnerystė ir subsidiarumas, kurie atliko labai svarbų vaidmenį Europos projekte.

1.9. EESRK remia Europos Parlamento rezoliuciją dėl konkrečių kaimo, kalnų ir atokių vietovių poreikių (2018/2720 (RSP)⁽³⁾), kurioje raginama „skatinti socialinį ir ekonominį vystymąsi, ekonominį augimą ir diversifikaciją, socialinę gerovę, gamtos apsaugą, bendradarbiavimą bei jungtis su miestų teritorijomis, siekiant skatinti sanglaudą ir užkirsti kelią teritorinio susiskaidymo rizikai“. Todėl Komitetas prisijungia prie Parlamento ir pasisako už pažangiųjų kaimų pakto, kuriame dalyvautų visi valdžios lygmenys pagal subsidiarumo principą, sukūrimą.

1.10. EESRK pakartoja nuomonėje „Atspari demokratija pasitelkiant tvirtą ir įvairialypę pilietinę visuomenę“⁽⁴⁾ pateiktą rekomendaciją „sukurti demokratijos rezultatų suvestinę, kuri, be kita ko, atspindėtų bendrąsias pilietinės visuomenės veiklos sąlygas ir galiausiai padėtų parengti konkrečias rekomendacijas dėl reformos“.

1.11. Valdžios institucijos turėtų vadovautis žmogaus teisėmis grindžiamu požiūriu⁽⁵⁾ į politiką, visų pirma ekonominių reformų politiką, grindžiamą nuolat atliekamais poveikio žmogaus teisėms vertinimais⁽⁶⁾. Tai turėtų būti turiningų ir įtraukių nacionalinių diskusijų ir politinių sprendimų koregavimo, taip pat sklandaus reformų įgyvendinimo būtinoji sąlyga.

1.12. EESRK ragina daugiau dėmesio skirti kaimo vietovėse atsirandančiai naujų rūšių ekonominei veiklai, kuri dažnu atveju grindžiama savitarpio sąveikos ir pagalbos principais. Komitetas ragina imtis priemonių, kuriomis būtų skatinama tokias iniciatyvas tinkamiau remti ir jas susieti, kad būtų neapsiribojama atskirais ir eksperimentiniais etapais, o kuriami išlaisvinantys politiniai ir visuomeniniai aljansai.

1.13. EESRK ragina ES ir jos valstybes nares stiprinti infrastruktūrą subnacionaliniu lygmeniu. Laikinas viešojo transporto jungčių tiesimo sustabdymas ir mokyklų bei sveikatos tarnybų uždarymas neabejotinai yra vienos iš priežasčių, paskatinusių populistinius protestus Europoje.

1.14. ES institucijos turėtų aktyviau stiprinti Europos, nacionalinių ir vietos PVO gebėjimus ir aprūpinti jas ištekliais, kad šioms organizacijoms būtų padėta pagerinti savo veiklos galimybes ir kokybę. Jos atlieka svarbų vaidmenį nustatant bendruomenių poreikius ir juos tenkinant. Kai padėtis teisinės valstybės, žmogaus teisių ir demokratijos srityse blogėja, jos ypač smarkiai nukentčia.

(2) EESRK nuomonė „Tolesnis teisinės valstybės stiprinimas Sąjungoje. Esama padėtis ir galimi tolesni veiksmai“ (OL C 282, 2019 8 20, p. 39).

(3) 2018 m. spalio 3 d. Europos Parlamento rezoliucija dėl konkrečių kaimo, kalnų ir atokių vietovių poreikių (OL C 11, 2020 1 13, p. 15).

(4) EESRK nuomonė „Atspari demokratija pasitelkiant tvirtą ir įvairialypę pilietinę visuomenę“ (OL C 228 2019 7 5, p. 24).

(5) OHCHR, *Principles and Guidelines for a Human Rights Approach to Poverty Reduction Strategies*, <https://www.ohchr.org/Documents/Publications/PovertyStrategiesen.pdf>.

(6) OHCHR, *Guiding principles on human rights impact assessments of economic reforms*, 2018 m. gruodžio 19 d., <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G18/443/52/PDF/G1844352.pdf>.

2. Bendrosios pastabos

2.1. Per 2019 m. Europos rinkimus populistinės partijos pasiekė gerų rezultatų. EESRK yra rimtai susirūpinęs dėl tokios padėties ir ragina imtis didelio masto iniciatyvų jai ištaisyti, pirmiausia stengiantis suprasti jos pagrindines priežastis.

2.2. EESRK mano, kad ypatingą dėmesį reikėtų skirti pilietinės visuomenės organizacijų situacijai, nes pablogėjus teisinės valstybės, pagrindinių teisių ir demokratijos padėčiai jos ypač smarkiai nukenčia. Daugelyje šalių mažėja PVO veikimo erdvė. Labai tikėtina, kad tolesnis populizmo kilimas taip pat lems mažesnę ekonominę stabilumą ir dar neveiksmingesnę valdymą bei politiką, o tai turės neigiamą poveikį investicijoms.

2.3. EESRK jau yra išreiškęs didelį susirūpinimą dėl „[prastėjančios] žmogaus teisių [padėties], [plintančių populistinių ir autoritarinių tendencijų] ir jų [keliamo pavojaus] demokratijos kokybei ir pagrindinių teisių, apimančių ES teisės bendruosius principus, apsaugai“⁽⁷⁾. Komitetas paragino Europos institucijas „savo politinėje veikloje <...> taikyti iniciatyvų ir prevencinį metodą, kad būtų galima užbėgti problemoms už akių“.

2.4. Nuomonėje savo iniciatyva „Atspari demokratija pasitelkiant tvirtą ir įvairialypę pilietinę visuomenę“⁽⁸⁾ EESRK pabrėžė manąs, kad pilietinei visuomenei tenka svarbus vaidmuo „siekiant išsaugoti liberaliąją demokratiją Europoje“ ir kad „tik stipri ir įvairi pilietinė visuomenė gali ginti demokratiją ir laisvę ir apsaugoti Europą nuo autoritarizmo pagundų“.

2.5. Siekiant visapusiškai suprasti populizmo reiškinių, reikia atsižvelgti į keletą aspektų. Siekdami nustatyti populizmo šaltinį, kai kurie apžvalgininkai pirmiausia atsigręžia į kultūros veiksnius. Kiti šių veiksnių svarbos nenuvertina, tačiau tvirtina, kad pagrindinė plintančio populizmo priežastis yra socialinio ir ekonominio pobūdžio ir ji glūdi sudėtingose problemose, kurias lemia globalizacijos procesas.

2.6. Daugelis problemų, keliančių piliečių susirūpinimą ir nepasitenkinimą, yra racionalios ir joms spręsti reikia politinių sprendimų. Šis teisėtas susirūpinimas neturi būti tapatinamas su kai kurių politinių veikėjų bandymais pasinaudoti nepasitenkinimu, siekiant pritraukti elektoratą demagoginiais, tačiau nepagrįstais pasiūlymais.

2.7. Svarbiausi veiksniai, lemiantys imlumą populizmui, yra: amžius (vyresnis), išsilavinimo lygis (žemas), santykinis gerovės lygis (žemas), nedarbo lygis (aukštas) ir užimtumo pobūdis (netipinis darbas, darbas pagal terminuotą darbo sutartį). Šie socialiniai ir ekonominiai veiksniai labiau vyrauja kaime vietovėse ir teritorijose už didmiesčių ribų.

2.8. Balsavimas dėl „Brexit'o“ Jungtinėje Karalystėje, „geltonųjų liemenių“ judėjimas Prancūzijoje ir politinės partijos „Alternatyva Vokietijai“ (AFD) sėkmė Rytų Vokietijoje, politinės partijos „Lega“ sėkmė Italijoje ir partijos „Teisė ir teisingumas“ sėkmė Lenkijoje daugeliu aspektų skiriasi. Tačiau visus šiuos poslinkius sieja vienas bendras aspektas – jie atspindi smarkiai sumažėjusį pasitikėjimą institucijomis, politikais ir žiniasklaida.

2.9. Kuo mažiau naudos gyventojai gauna iš savo atitinkamos šalies augimo polių, tuo labiau jie linkę neigiamai vertinti valdantį elitą, partijų sistemą ir gyvenimo būdą postmoderniame pasaulyje. Prie šių grupių dažnai priskiriami pilietinės visuomenės aktyvistai, todėl neigiamas požiūris į juos dar sustiprėja ir turi didelių padarinių PVO veiklai.

3. Populizmą lemiantys bendrieji ir teritoriniai veiksniai

3.1. Populizmo kilimą galima paaiškinti jį nagrinėjant dviem pagrindiniais aspektais. Vienas aspektas akcentuoja kultūros veiksnius, pvz., tapatybės formavimąsi ir sampratų pokyčius, kuriuos lėmė vystymosi tendencijos per paskutinius du ar tris dešimtmečius. Kitu aspektu pabrėžiama socialinių ir ekonominių veiksnių, kaip pagrindinių populizmo sėkmės

⁽⁷⁾ EESRK nuomonė „Teisinės valstybės ir pagrindinių piliečių teisių ES kontrolės mechanizmas“ (OL C 34, 2017 2 2, p. 8).

⁽⁸⁾ EESRK nuomonė „Atspari demokratija pasitelkiant tvirtą ir įvairialypę pilietinę visuomenę“ (OL C 228 2019 7 5, p. 24).

priežasčių, svarba. Abu aspektai yra svarbūs, vis dėlto politinės ekonomijos veiksniai yra akivaizdžiai reikšmingesni, kai kalbama apie vietovės ir teritorijos vaidmenį⁽⁹⁾.

3.2. Populizmas – tai viena konkrečių to, ką esame pratę vadinti eros, epochos pasikeitimu arba epochos lūžiu, išraiška. Šio pasikeitimo padarinius įvairiu mastu patiria visos šalys, nepriklausomai nuo paliesto regiono. Pokyčiai juntami visais pagrindiniais visuomeninės tvarkos lygmenimis – ir valstybės, ir rinkos ar bendruomenės (pastaroji atstovauja pilietinei visuomenei).

3.3. Paskatintas socialinių ir politinių santykių sudaiktinimo, populizmas dažniausiai pirma atsiranda bendruomenės lygmeniu. Pasirenkamos bendruomenės, tokios kaip asociacijos, kurių narius vienija bendri interesai, visuomeniniai judėjimai ir kitos pilietinės visuomenės organizacijos, vis dažniau išyra. Joms sunku išlikti ir išlaikyti savo narius. Nesirenkamos bendruomenės, tokios kaip šeimos, gyvenamieji rajonai ir vietos grupės, taip pat kenčia dėl susiskaidymo, solidarumo praradimo, susvetimėjimo ir iširimo.

3.4. Vis sudėtingesniame pasaulyje dėl tokio socialinio ir politinio susiskaidymo paprastai patiriamas nesaugumo ir nerimo jausmas ir ieškoma nedviprasmiškų atsakymų. Tradicinės bendruomenės tokių atsakymų dažnai nebegeba pateikti. Daugelis žmonių, nepriklausomai nuo amžiaus ir socialinės klasės, ieško naujų bendrumo formų ir saugios tapatybės. Populistiniai politiniai veikėjai jau įgudo teikti tokius paprastus atsakymus, kurie dažnai yra susiję su šlovingos praeities vizijomis ir siekiu jų atgaivinti.

3.5. Paversti patraukliomis politinėmis programomis, tokie paprasti atsakymai vėl sugrįžta į politiką ir valstybę, t. y. sistemas, kurios pačios kenčia nuo partinių sistemų susiskaidymo ir sumažėjusio pasitikėjimo valdymu.

3.6. Bendrąsias populizmo priežastis dar labiau sustiprina teritorinis susiskaidymas, nuo kurio kenčia kaimo vietovės ir priemiesčiai. Jų gyventojai jaučiasi atskirti nuo ekonominės plėtros proceso ir viešosios transporto, sveikatos priežiūros, pagyvenusių asmenų slaugos, švietimo ir saugumo infrastruktūros. Tokia padėtis lemia didelį antielitizmo plitimą ir išankstines neigiamas nuostatas dėl to, kas laikoma kosmopolitišku gyvenimo būdu.

4. Globalizacija ir ekonomikos krizė

4.1. Vykstant globalizacijai, atsirado galimybių ir kilo grėsmių, o pastarosios turi didesnę neigiamą poveikį priemiesčiams ir kaimo vietovėms. Todėl tai skatina nutraukti investicijas šiose vietovėse ir sukelti pagrįstą nesaugumo jausmą susidūrus su pramonės infrastruktūros ir darbo vietų perkėlimu į užsienį, taip pat mokesstinės politikos, kuri yra laikoma nepakankamai teisinga, atmetimą. Kai kuriose valstybėse narėse taip pat išreikštas susirūpinimas dėl konkrečių prekybos susitarimų, pavyzdžiui, dėl neseniai su Mercosur sudaryto susitarimo, nes manoma, kad jie kelia pavojų Europos ūkininkų pragyvenimui ir Europos šeimos ūkio modeliui.

4.2. Šios „populizmo politinės ekonomijos“ pavyzdys nagrinėjamas EESRK grupei „Įvairi Europa“⁽¹⁰⁾ parengtoje ataskaitoje, kurioje teigiama, kad „didesni disponuojamųjų pajamų, užimtumo, išlaidų socialinėms išmokoms ir BVP lygiai siejami su mažesne už populistus atiduotų balsų dalimi regioniniu lygmeniu“. Disponuojamųjų pajamų sumažėjimas siejamas su didesne parama populistinėms partijoms.

4.3. Nepaisant to, kad Europoje padėtis užimtumo srityje apskritai pagerėjo, daugelyje valstybių narių yra ypač didelis jaunimo nedarbo, netipinio užimtumo ir socialinės bei ekonominės atskirties lygis. 20–30 metų asmenys gali būti pirmoji karta nuo ES įsteigimo, kurios padėtis galėtų būti prastesnė, palyginti su ankstesne karta. Remiantis Eurostato duomenimis, 44 % 19–24 metų amžiaus darbuotojų Europoje turi tik laikinas darbo sutartis, palyginti su 14 % visų gyventojų.

⁽⁹⁾ „Visuomenė už didmiesčių ribų: pilietinės visuomenės organizacijų vaidmuo priešinant populizmui“, EESRK, Briuselis, 2019 m., <https://www.eesc.europa.eu/sites/default/files/files/qe-04-19-236-en-n.pdf>.

⁽¹⁰⁾ *Societies outside Metropolises: the role of civil society organisations in facing populism*, EESRK, Briuselis, 2019 m., <https://www.eesc.europa.eu/sites/default/files/files/qe-04-19-236-en-n.pdf>.

4.4. Kaimo vietovės, priemiesčiai ir periferinės teritorijos dažniausiai yra labiau linkę pasiduoti populizmui, siūlančiam modelį, kuriuo keliamos abejonės dėl veiksmų, kuriais grindžiamas pastarojo laikotarpio ekonomikos augimas: atvirų rinkų, migracijos, ekonominės integracijos ir globalizacijos⁽¹⁾.

4.5. Esant struktūriniu požiūriu žemam ekonomikos augimo lygiui, Europos valstybės dažniausiai turi mažiau pajamų ir daugiau išlaidų. Spaudimą išlaidoms lemia daug įvairių veiksnių, įskaitant gyventojų senėjimą, skolos našta ir didėjančias viešojo saugumo išlaidas. Kartu yra patiriamas spaudimas pajamoms, kurį lemia tokie veiksniai kaip sprendimai politinės ekonomijos srityje, griežto taupymo politika ir mokesčių slėpimas ar vengimas. Todėl dėl ribotų viešųjų išteklių varžomos valstybių galimybės atlikti savo pareigas išteklių perskirstymo politikos srityse, kurios yra labai svarbios užtikrinant socialines ir ekonomines teises. Viešieji ir privatieji investuotojai nusisuka nuo pramonės struktūros, ypač kaimo vietovėse ir priemiesčiuose, todėl kai kurie gyventojų sluoksniai jaučiasi atskirti ir apleisti valstybės struktūrų ir viešųjų tarnybų.

4.6. EESRK ragina Europos ir nacionalines valdžios institucijas laikyti įtrauktį, galimybę naudotis teisėmis ir ekonomikos ir pramonės struktūros bei darbo jėgos potencialo išlaidymą pagrindiniais ekonominės, sanglaudos ir teritorinės politikos kriterijais.

5. Migracijos vaidmuo

5.1. Kaip ir globalizacija, migracija – tai reiškinys, darantis poveikį visoms – išsivysčiusioms ar besivystančioms – šalims. Šis reiškinys veikiausiai neišnyks ir jo mastas ateityje augs. Dėl vis didėjančio populistinių judėjimų spaudimo valstybėms narėms tampa sudėtinga, tačiau vis tiek privaloma susitarti dėl taip reikiamos sąžiningos, atjauta grindžiamos ir atsakingos Europos migracijos ir prieglobsčio politikos, kuri atitiktų tarptautinius žmogaus teisių teisės aktus.

5.2. Populistinė retorika nėra racionaliai nukreipta į migracijos politikos reglamentavimo aspektus. Vietoj to migrantai yra tiesiogiai stigmatizuojami kaip nusikaltėliai teroristai ar įsibrovėliai, taip sukuriant atmosferą, kuria skatinami tiesioginiai išpuoliai prieš juos.

5.3. Kalbant apie migraciją, didžiausi geografiniai skirtumai yra susiję su socialinės apsaugos sistemų ir darbo rinkų skirtumais. Vienose šalyse socialinės apsaugos sistemos ir darbo rinkos gali būti palyginti atviros imigrantams, o kitose – uždaros ir neprieinamos. Esant didesniam atvykstančių migrantų srautui, vietos gyventojų grupių, kurios patiria atskirtį arba nerimauja dėl galimybės ją patirti, reakcija skiriasi, priklausomai nuo politinės ekonomijos pobūdžio.

5.4. Vienose šalyse ir konkrečiose šių šalių vietovėse baiminamasi dėl pernelyg didelės naštos socialinės apsaugos sistemoms, o kitose šalyse migrantai suvokiami kaip konkurentai darbo rinkoje. Vertinant subjektyviai, migrantai gali tapti iššūkiu stabilaus užimtumo ir socialinių išmokų gavimo požiūriu. Tokių baimių visų pirma gali turėti kaimo vietovių ir priemiesčių gyventojai.

5.5. Todėl nacionalinės Vyriausybės, Europos Sąjungos institucijos ir pilietinės visuomenės organizacijos turėtų atsižvelgti į daugybę galimų priežasčių, lemiančių populistinių judėjimų plitimą, rengdamos atitinkamas politinio ir (arba) ekonominio pobūdžio kovos su populizmu strategijas. Nemažiau svarbu ir tai, kad kai kuriose ES šalyse nepasitenkinimo dėl socialinės ir ekonominės padėties prastėjimo ir ekonominės atskirties jausmus lemia ne imigracija, o emigracija. Ypač iš kai kurių Rytų Europos šalių išvyksta labai daug aukštos kvalifikacijos specialistų, o tai daro neigiamą poveikį šių šalių socialinei ir ekonomikos struktūrai.

5.6. EESRK neigia tai, kad migrantai ir vietos gyventojai tarpusavyje konkuruoja dėl viešųjų išteklių. Komitetas ragina pilietinės visuomenės organizacijas aktyviau imtis veiklos, kuria būtų siekiama išsklaidyti kai kurių gyventojų grupių baimę ir nerimą. Komitetas taip pat ragina parengti ir įgyvendinti švietimo ir socialines programas, kuriomis būtų sprendžiami įvairūs klausimai, susiję su populizmą skatinančiais motyvais, ypač atokiuose ES regionuose. Turėtų būti teikiama didesnė parama nacionalinėms ir Europos masto pilietinės visuomenės platformoms ir tinklams, siekiant nuodugniau išnagrinėti šį reiškinį ir skatinti patikimos informacijos sklaidą ir švietimo veiklą, kuria siekiama geriau jį suprasti.

⁽¹⁾ Andrés Rodríguez-Pose, *The revenge of places that don't matter (and what to do about it)*, p. 32 (LSE Research online): http://eprints.lse.ac.uk/85888/1/Rodriguez-Pose_Revenge%20of%20Places.pdf.

6. Nepasitenkinimo geografija

6.1. Populistinės partijos pasiekė geresnių nei vidutiniai rezultatų ES kaimo vietovėse ir poindustrinėse periferinėse teritorijose⁽¹²⁾. Taip įvyko balsuojant dėl „Brexit'o“ Jungtinėje Karalystėje, taip pat Austrijoje, kur per 2018 m. gegužės mėn. prezidento rinkimus kaimo vietovėse FPÖ kandidatas surinko 62 % balsų.

6.2. Geografiniu požiūriu nepasitenkinimas apima visoje ES esančias kontinentines Šiaurės ir Pietų bei Rytų ir Vakarų takoskyras ir kiekvienoje valstybėje narėje esančią nacionalinę centro ir periferijos takoskyrą. Šis įvairialypis visuomenių ir teritorijų susiskaidymas sudarė palankias sąlygas populizmui ilgainiui išplisti. Todėl infrastruktūra ir transporto politika yra ypač svarbios, nes jos padeda užtikrinti teritorinį vientisumą ir yra viena iš būtinųjų materialinių sąlygų tam, kad gyventojai galėtų naudotis pilietinėmis, politinėmis, ekonominėmis ir socialinėmis teisėmis.

6.3. EESRK rekomenduoja Europos ir nacionalinėms valdžios institucijoms laikyti transporto, infrastruktūros ir interneto ryšio politiką priemone spręsti populizmo klausimą. Šiose politikos srityse, taip pat sanglaudos, socialinės ir skurdo mažinimo politikos srityse jos turėtų vadovautis žmogaus teisėmis grindžiamu požiūriu⁽¹³⁾. Jos taip pat turėtų užtikrinti, kad politika, visų pirma ekonominių reformų srityje, būtų grindžiama nuolatiniiais *ex ante* ir *ex post* poveikio žmogaus teisėms vertinimais⁽¹⁴⁾, siekiant sudaryti palankesnes sąlygas prasingoms ir įtraukioms nacionalinėms diskusijoms dėl politinių sprendimų vertinimo ir koregavimo.

6.4. Vienas iš socialinio, ekonominio ir teritorinio susiskaidymo padarinių – vis dažniau didelė priemiesčių ir kaimo vietovių gyventojų dalis *de facto* praranda savo teises/balsą politikoje. Tai reiškiasi kaip daugybės rinkėjų susilaikymas nuo balsavimo, atstovaujamosios demokratijos ir tarpinių organų, įskaitant politines partijas ir profesines sąjungas, atmetimas ir parama radikaliems populistiniams judėjimams. EESRK mano, kad reikėtų stiprinti piliečių švietimą demokratijos, pagrindinių teisių ir teisinės valstybės principų klausimais, siekiant spręsti šias problemas. Komitetas pabrėžia nuomonėje „Tolesnis teisinės valstybės principo stiprinimas Sąjungoje“⁽¹⁵⁾ pateiktą rekomendaciją valstybėms narėms šiuos klausimus įtraukti į mokyklų ir aukštojo mokslo įstaigų mokymo programas, o Europos Komisijai – pateikti pasiūlymą dėl plataus užmojo komunikacijos, švietimo ir visuomenės informavimo strategijos dėl pagrindinių teisių, teisinės valstybės principų ir demokratijos vaidmens.

6.5. Būtent dėl tapatybės, priklausymo, pripažinimo ir persikirstymo politikos tarpusavio sąsajų būtina atsižvelgti į tai, kad religija, lyčių dinamika, gyvenamoji vieta ir kultūrinis tapatumas, kaip ir klasių interesai bei skirtumai, yra svarbūs veiksniai. Mobilizuoti alternatyvas regresyvių politinių jėgų siūlomoms lengviems sprendimams nėra paprasta. Reikia naujų kampanijų ir naujų naratyvų. Vienas ypač svarbus būdas ši tikslą pasiekti – skatinti kaimo vietovėse atsirandančią įvairių naujų rūšių ekonominę veiklą, grindžiamą bendruomeniškumu, tarpusavio sąveikos ir pagalbos principais. Vėlesnė užduotis būtų šių įvairių rūšių veiklą tarpusavyje susieti, neapsiribojant atskirais ir eksperimentiniais etapais, o sujungti jas tarpusavyje ir į išlaisvinančius politinius aljansus.

7. Populizmo poveikis pilietinei visuomenei, esančiai už didmiesčių teritorijų

7.1. Populistinių judėjimų ir partijų kilimas visoje Europoje ir įvairiais teritoriniais lygmenimis daro didelį neigiamą poveikį pilietinei visuomenei. Politinę erdvę daugelyje Europos šalių vis labiau veikia autoritarinė propaganda, ksenofobinės ir rasistinės nuostatos bei fašistinis smurtas, o tai taip pat daro tiesioginį poveikį visuomeniniams judėjimams, profesinėms sąjungoms ir verslo asociacijoms.

7.2. Pilietinei visuomenei padėtis tampa ypač sudėtinga ten, kur populistai įgyja valdžią ir geba daryti didelę įtaką Vyriausybės darbotvarkėms. Kai populistinės partijos užima svarbiausius postus parlamente ir vykdomosios valdžios organuose, jos dažniausiai stumia visuomenes, kurios kadaise buvo liberalios, autoritarinių režimų kryptimi. Daugybei pilietinės visuomenės organizacijų grėsmę kelia jų veiklos erdvės mažėjimas. Be to, esamų pilietinės visuomenės

⁽¹²⁾ Caroline de Gruyter, *Commentary: The revenge of the countryside*, 2016 10 21.

⁽¹³⁾ OHCHR, *Principles and Guidelines for a Human Rights Approach to Poverty Reduction Strategies*, <https://www.ohchr.org/Documents/Publications/PovertyStrategiesen.pdf>.

⁽¹⁴⁾ OHCHR, *Guiding principles on human rights impact assessments of economic reforms*, 2018 m. gruodžio 19 d., <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G18/443/52/PDF/G1844352.pdf>.

⁽¹⁵⁾ EESRK nuomonė „Tolesnis teisinės valstybės stiprinimas Sąjungoje. Esama padėtis ir galimi tolesni veiksmai“ (OL C 282, 2019 8 20, p. 39).

organizacijų veiklą dar labiau apsunkina kai kurios tariamos ar netikros NVO, kurios yra sukurtos iš viršaus ir dažnai pristatomos kaip visiškai demokratiškos.

7.3. Klausimas dėl to, kokių mastu populizmas veikia pilietinę visuomenę kaimo vietovėse ir priemiesčiuose, yra sudėtingas. Aktyvistai kaimo vietovėse dažnai neturi būtinų išteklių, kurių reikia siekiant kurti didmiesčių vietovėms įprasto pobūdžio koalicijas. Tas pats pasakytina apie koalicijas, pvz., su vartotojų judėjimais ir miestuose esančiais aktyvistais maisto srityje, kurie dažnai yra labiau pažengę tvarios maisto politikos srityje. Tai, kad nėra galingų visuomeninių judėjimų ir politinių partijų, kurios galėtų atstovauti kaimo vietovių gyventojų interesams, iš dalies paaiškina dešiniojo sparno populistinių partijų sėkmę Europos kaimo vietovėse per rinkimus.

8. Galimybės kovoti su populizmu

8.1. Siūlomi du rekomendacijų rinkiniai kaip kovos su populizmu priemonės. Pirmasis susijęs su populizmo grėsme apskritai ir galimomis Europos Sąjungos taikytinomis priemonėmis. Antrasis rekomendacijų rinkinys tiesiogiai skirtas konkreitiems regionams, kaimo vietovėms ir priemiesčiams.

8.2. Populizmo priežastims šalinti gali būti tinkamos kelios strategijos. Pirmoji susijusi su politikų ir institucijų požiūriu į gyventojus, kurie iš tikrųjų patiria ekonominių ir socialinių sunkumų, ir su tuo, kaip su jais bendraujama. Socialinės, ekonominės ir politinės problemos yra tokios sudėtingos, kad jokia pavienė institucija, įskaitant ES institucijas, nepajėgi rasti lengvų ir nedviprasmiškų atsakymų, kaip galima būtų jas sumažinti, atkuriant idealizuojamą ankstesnę socialinę ir ekonominę padėtį. Didžiausią dėmesį skirdami kovai su populizmo priežastimis, politikai ir institucijos turėtų sugriauti retoriką, kuria tariamai siūlomi staigūs ir neklystami sudėtingų problemų sprendimai.

8.3. Antroji strategija tiesiogiai susijusi su Europos Sąjungos įvaizdžiu ir likimu. Tarp daugybės dalykų, dėl kurių populistinei propagandai imlesni gyventojai yra nusivylę, yra ir tai, kad nėra tikrai pageidaujimų politinių projektų, kurie įtikintų ir suteiktų vilčių dėl geresnės ateities, ir nėra imamasi veiksmų, siekiant pagerinti kasdienio gyvenimo sąlygas. Populistai naudojami šiuo nusivylimu, siekdami pateikti neperspektyvią viziją, nukreiptą į tariamai šlovingą praeitį. Tam, kad Europos Sąjunga išliktų, ji neturi kito pasirinkimo, tik atgaivinti visuotinį troškimą įgyvendinti Europos projektą.

8.4. Siekiant sudominti Europos piliečius, vien ES įsteigimo mito jau nepakaks. ES turėtų pasiūlyti naratyvus apie pageidaujimą ateitį ir atgaivinti pagrindinius principus, tokius kaip partnerystė ir subsidiarumas, kurie atliko labai svarbų vaidmenį įgyvendinant Europos projektą.

8.5. EESRK ragina ES, valstybes nares ir atitinkamus suinteresuotuosius subjektus atgaivinti subsidiarumo ir partnerystės principus. Kaip minėta grupės „Įvairovė Europa“ rekomendacijoje dėl piliečių tikėjimo ir pasitikėjimo ES atkūrimo ⁽¹⁶⁾, EESRK mano, kad reikėtų stengtis „išaiškinti piliečiams subsidiarumo principą ir paaiškinti, kad ES gerbia ir kultūrų įvairovę, ir vietos tradicijas“. Veikiantis subsidiarumas reikštų aktyvesnę pilietinės visuomenės organizacijų dalyvavimą tiek regioninėje planavimo veikloje, tiek ES regioninės politikos srityje, taip pat ginant demokratiją, teisingumą ir užtikrinant vienodą požiūrį į visus kaimo vietovių ir periferinių teritorijų gyventojus. Teritorinis subsidiarumas reikštų, kad regioninėms ir vietos valdžios institucijoms būtų suteikta daugiau galių priimti bendrą atsakomybę už struktūrinės politikos rengimą, įgyvendinimą ir vertinimą.

8.6. EESRK rekomenduoja stiprinti bendruomenės iniciuotą vietos plėtrą (BIVP) – tai priemonė, įgyvendinama vykstant Europos sanglaudos politiką. Tokiu būdu vietos subjektai ir piliečiai turėtų galimybę priimti sprendimus, susijusius su jiems tiesiogiai rūpimais klausimais, ir kartu svariai prisidėtų prie savo gyvenimo kokybės gerinimo.

8.7. Partnerystė labai svarbi ir skirtingų šalių PVO tarpusavio bendravimo, ir jų solidarumo bei tarpusavio pagalbos požiūriu. Partnerystė taip pat svarbi vietos lygmeniu kuriant valdžios institucijų ir pilietinės visuomenės grupių aljansus.

⁽¹⁶⁾ *Regaining Citizens' Trust and Confidence in the EU: 7 priorities of the Diversity Europe Group*, grupė „Įvairovė Europa“.

8.8. ES ir valstybės narės turi pagerinti savo atsaką į pagrindinių teisių ir teisinės valstybės principų pažeidimus, kuriuos lemia populistinių judėjimų, įskaitant tuos, kurie yra valdžioje, veiksmai. EESRK pabrėžia nuomonėje „Atspari demokratija pasitelkiant tvirtą ir įvairialypę pilietinę visuomenę“⁽¹⁷⁾ pateiktą savo rekomendaciją „sukurti demokratijos rezultatų suvestinę, kuri, be kita ko, atspindėtų bendrąsias pilietinės visuomenės veiklos sąlygas ir galiausiai padėtų parengti konkrečias rekomendacijas dėl reformos“, taip pat rekomendacijas, pateiktas nuomonėje „Tolesnis teisinės valstybės stiprinimas Sąjungoje“⁽¹⁸⁾.

8.9. EESRK rekomenduoja įtraukti šioje nuomonėje aptariamus aspektus į demokratijos rezultatų suvestinę ir būsimą teisinės valstybės stebėsenos mechanizmą. Kruopščiai parengtuose pranešimuose turėtų būti aiškinama, kad ES ir valstybių narių atsaku siekiama pašalinti pagrindinių teisių ir teisinės valstybės principo pažeidimus, kurie vykdomi tam tikra populistine politika, o ne persekioti už populistines partijas balsavusius žmones, kuriems teisėtai rūpestį keliantys klausimai turi būti sprendžiami įgyvendinant sąžiningą, nediskriminacinę ir veiksmingą politiką.

9. Visuomenės atsako į populizmą rėmimas

9.1. Problema, su kuria susiduria pilietinė visuomenė kaimo vietovėse, nebūtinai yra susijusi su mažėjančia veiklos erdve. Problema ta, kad tą erdvę dar reikia sukurti. Reaguojant į kylantį populizmą, turėtų būti kovojama su pagrindinėmis nepasitenkinimo priežastimis ir kuo didesniu mastu įtraukiama visuomenė. EESRK skatina veiklą, kuria sukuriama įvairių maisto gamintojų ir vartotojų grupių bendrumo jausmas, grindžiamas interesais ir tikslais, kurie yra bendri visiems, nepaisant socialinių klasių, lyčių, kartų bei miesto ir kaimo skirtumų. Apsirūpinimo maistu savarankiškumas ir daugybė klausimų, susijusių su teise į maistą ir sveiką aplinką – tai konkrečių iššūkių, kuriuos būtų geriau spręsti stiprinant solidarumą, bendrą tapatybę ir politikų dalyvavimą Europos kaimo vietovėse, pavyzdžiai.

9.2. Kalbant apie aktyvesnį piliečių dalyvavimą, valstybės narės, kurios svarsto galimybę stiprinti tiesioginę demokratiją per vietos referendumus, turėtų žinoti, kad būtent šią priemonę šiuo metu visoje Europoje aktyviai remia populistinės partijos. Tiesioginė demokratija gali turėti dvi medalio puses. Vietos valdžios institucijos ir pilietinės visuomenės subjektai turėtų imtis tinkamų priemonių siekdami užtikrinti, kad ji būtų naudojama tik tais atvejais, kai galima tikėtis gauti realios naudos.

9.3. EESRK mano, kad kovojant su pagrindinėmis populizmo priežastimis labai svarbu kurti vietos valdžios institucijų, pilietinės visuomenės organizacijų, socialinių partnerių ir kitų subjektų, pvz., vietos lygmens lyderių ir visuomeninių judėjimų, aljansus. Taip bus prisidėta prie pastangų spręsti problemą, susijusią su tuo, kad kaimo ir priemiesčių gyventojai jaučiasi palikti nuošalyje. Taip pat bus stiprinamas socialinių partnerių vaidmuo, nes jie gali padėti mažinti skirtumus ir pritraukti ekonominių investicijų bei skatinti plėtrą savo dialogais ir veikla.

9.4. Lygiai taip pat svarbūs smulkaus verslo asociacijų, amatininkų ir ūkininkų interesai ir jiems rūpestį keliantys klausimai. Ten, kur (vietos) valdžioje yra autoritarinės grupės, ekonominės veiklos vykdytojai gali būti nelinkę investuoti. Be to, darbo ieškantys migrantai gali vengti tokių vietų, net jei ten yra darbo galimybių. Todėl svarbu nutraukti šį ydingą ratą priemiesčiuose ir kaimo regionuose.

9.5. Privačiųjų ir viešųjų investicijų į regionus, kurių potencialas neišnaudotas, skatinimas – tai būdas skatinti tolesnę plėtrą. Akcentuojami pervedimai arba socialinė parama turėtų būti papildyti regionų galimybių didinimu (atsižvelgiant į vietos sąlygas), ir tai turėtų būti daroma sprendžiant institucijų neveiksmingumo problemas ir šalinant jų veiklos trūkumus, taip pat įgyvendinant priemones, kuriomis stiprinama mokymo veikla, skatinant verslumą ir žinių bei naujovių įsisavinimą⁽¹⁹⁾.

⁽¹⁷⁾ EESRK nuomonė „Atspari demokratija pasitelkiant tvirtą ir įvairialypę pilietinę visuomenę“ (OL C 228 2019 7 5, p. 24).

⁽¹⁸⁾ EESRK nuomonė „Tolesnis teisinės valstybės stiprinimas Sąjungoje. Esama padėtis ir galimi tolesni veiksmai“ (OL C 282, 2019 8 20, p. 39).

⁽¹⁹⁾ Andrés Rodríguez-Pose, *The revenge of places that don't matter (and what to do about it)*, p. 32 (LSE Research online): http://eprints.lse.ac.uk/85888/1/Rodriguez-Pose_Revenge%20of%20Places.pdf.

9.6. Kovoiant su pagrindinėmis populizmo priežastimis, reikia tinkamiau atsižvelgti ne tik į socialinius ir ekonominius veiksnius, bet ir tokius veiksnius kaip religija, lyčių dinamika, gyvenamoji vieta, kultūrinė tapatybė ir švietimas. Mobilizuoti alternatyvas lengviems regresyvių politinių jėgų atsakymams nėra lengva. Atsakymai turi būti pritaikyti prie konkrečių aplinkybių, kuriomis tam tikrose vietos situacijose kyla sunkumų.

9.7. Nauji naratyvai taip pat galėtų padėti kovoti su tam tikra dezinformacija, kurią skleidžia socialinės žiniasklaidos kampanijos, siekiančios pakenkti Europos vertybėms ir skatinti separatistinių ir nacionalistinių teiginių bei pažiūrų atsiradimą. Svarbu stiprinti tradicinės žiniasklaidos (visuomeninės televizijos, nepriklausomų laikraščių) vaidmenį, kad ji galėtų atlikti savo vaidmenį teikiant nešališką informaciją. Nors Komisija šiuo klausimu jau aktyviai ėmėsi veiksmų (žr. COM (2018) 236), labai svarbu skubiai spręsti šį klausimą.

9.8. EESRK ragina daugiau dėmesio skirti kaimo vietovėse atsirandančiai naujų rūšių ekonominei veiklai, kuri dažnu atveju grindžiama savitarpio sąveikos ir pagalbos principais. Komitetas ragina imtis veiksmų, kuriais siekiama tinkamiau remti ir susieti tokias iniciatyvas, neapsiribojant atskirais ir eksperimentiniais etapais, o siekiant kurti išlaisvinančius politinius ir socialinius aljansus.

9.9. EESRK ragina ES ir jos valstybes nares stiprinti infrastruktūrą subnacionaliniu lygmeniu. Laikinas viešojo transporto jungčių tiesimo sustabdymas ir mokyklų bei sveikatos tarnybų uždarymas neabejotinai yra vienos iš priežasčių, paskatinsiu populistinį protestą Europoje. Vietos infrastruktūrai gerinti reikia finansinės paramos – ir materialios (transportas ir viešosios paslaugos), ir nematerialios (įvairias vietas, institucijas ir organizacijas jungiantys tinklai).

9.10. EESRK, jo organizacijos narės ir kitos ES institucijos turėtų aktyviau stiprinti vietos PVO gebėjimus ir aprūpinti jas ištekliais, siekiant pagerinti šių organizacijų veiklos galimybes ir kokybę. PVO ir jų tinklams Europos lygmeniu reikėtų teikti didesnę paramą, kad būtų galima mokyti vietos PVO narius.

2019 m. gruodžio 11 d., Briuselis

*Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto
pirmininkas
Luca JAHIER*
